

Українська національна ідея в дзеркалі преси

Олексій Ромашко,

викладач кафедри філософії

Одеського національного медичного університету

Автор здійснює спробу узагальнити певні тенденції розвитку публічних дискусій щодо змісту української національної ідеї, які точилися протягом останніх п'яти років на сторінках масових друкованих видань.

Поняття дискурсу не є новим для філософії, соціології, лінгвістики й політичної науки. Проте його зміст і досі не одержав чіткого тлумачення. В контексті нашого дослідження найприйнятнішим видається визначення дискурсу як способу публічного обговорення подій та ідей, завдяки чому складаються певні форми сприйняття і розуміння соціальної реальності.

Основи теорії політичного дискурсу було закладено ще в 1950-х роках. Зусиллями Дж. Остіна, Дж. Поккока, Д. Говарда, Т. Ван Дейка та їх послідовників було переглянуто чимало традиційних підходів до ролі мови в політичних і соціокультурних процесах. В політичній науці пострадянських країн ці проблеми досліджуються в працях Л. Бессонової, М. Гаврилової, М. Ільїна, Б. Парахонського, К. Петрова, А. Шевченка та інших авторів. Поступово засвоюються різні версії дискурс-аналізу, що застосовуються для вивчення як широких царин суспільно-політичного життя, так і окремих текстів.

Мета статті полягає у викладенні деяких результатів аналізу газетного дискурсу щодо української національної ідеї та з'ясуванні його впливу на процеси соціокультурної інтеграції суспільства.

Концепт „національна ідея” нині активно використовується в загально-громадському і політичному дискурсі. З незалежненням України дискусії щодо його змісту й ролі не тільки не вщухають, а, навпаки, стають дедалі гострішими. В них беруть участь як політики, вчені, журналісти, так і пересічні громадяни, прагнучи „з'ясувати ступінь самоорганізації українського народу, його здатність самостійно творити

державу на рівні вимог сучасної доби” [1].

Тим часом, джерела українського дискурсу національної ідеї досить глибокі. О. Забужко справедливо зауважує, що філософська рефлексія над національною ідеєю була єдиною прямою, нічим не опосередкованою формою самопізнання української національної спільноти. „Вона була дослівно занурена – і, відповідно, розчинена – в товщі тих інтенсивних культурних процесів, котрими напівпробуджений до історичного життя український народ намагався об’єктивувати суверенітет свого духовного буття...”. Впродовж ХІХ і почасті ХХ століття кілька поколінь українських „чистих філософів” національної ідеї і представників „розстріляного Відродження” (В. Липинський, Д. Чижевський, М. Шлемкевич, І. Мірчук, Є. Маланюк та інші) „культурно самоусвідомлювалось власне на ґрунті „української ідеї” [2].

Відлунням і продовженням цих роздумів у сучасних умовах є численні наукові публікації філософів, істориків, політологів. Їх досить повний огляд міститься у статті Ф. Медвідя в першому номері журналу „Політичний менеджмент” за 2004 рік [3]. В багатьох із згаданих науковцем праць увага зосереджується, передусім, на з’ясуванні змісту поняття „національна ідея”, її ролі як чинника консолідації суспільства і остаточного формування української політичної нації як фактора державотворчих процесів загалом. Але слід зазначити, що висновки авторів мають здебільш умоглядний характер.

Вітчизняні соціологи, в свою чергу, нагромаджують фактологічну базу й використовують різні методи аналізу процесів політичної комунікації в суспільстві, завдяки чому зафіксують і конкретизують певні ознаки змін громадської думки щодо національної ідеї та її впливу на суспільне самопочуття. Так, спираючись на емпіричні дані, І. Попова доводить, що поборники національної ідеї в будь-якій її інтерпретації демонструють більшу впевненість у майбутньому порівняно з тими, кого така ідея не надихає [4].

Водночас матеріали соціологічних опитувань однозначно засвідчують, що фундаментальні розколи, притаманні сьогодні масовій свідомості в Україні, пов’язані, передусім, з глибокою соціокультурною кризою, котра спричиняє втрату стратегічних орієнтирів суспільного розвитку [5]. На нашу думку, в публічному дискурсі щодо національної ідеї на свідомому чи напівсвідомому рівні якраз і відбувається пошук соціокультурного підґрунтя інтеграції українського суспільства. Якщо визначити дискурс як „особливий засіб спілкування і розуміння навколишнього світу (або якогось аспекту світу)” [6], тоді аналіз відповідного дискурсу може сприяти глибшому розумінню процесів самопізнання і колективної самоідентифікації українського суспільства в добу пострадянських трансформацій.

Можна припустити, що головна інтенція всіх учасників цього дискурсу

полягає у віднайденні ємного та несуперечливого за змістом політико-ідеологічного концепту, спроможного об'єднати й примирити суспільство, політична культура якого досить фрагментована і навіть конфронтаційна. До речі, цей процес характерний і для Росії, де широке обговорення змісту національної ідеї було ініційовано відомим зверненням президента Б. Єльцина наприкінці 1995 року.

Безперечно, слід враховувати, що завдання штучного конструювання національної ідеї завжди мало і сьогодні має як своїх прихильників, так і затятих супротивників. Останні, посилаючись на історичні факти, підкреслюють, що природна національна ідея може бути сильнішою і довговічнішою навіть за саму державність. Інші дослідники слушно вважають, що у нас поступово „проблема обирання народом бажаного суспільного устрою країни стала об'єктом політичних спекуляцій, сучасної міфотворчості та відвертої демагогії” [7].

Нам здається, попри всі ці зауваги, що в пострадянських країнах національна ідея відіграє роль не стільки усталеного за змістом штучного конструкту, скільки одного з „фундаментальних термінів”, котрі „дозволяють суб'єктам політичного процесу дати характеристику й проблематизувати ситуацію, а потім відзначити альтернативи і залучити ресурси для досягнення однієї з них” [8]. В українських умовах це поняття взагалі централізує громадсько-політичний дискурс стосовно широкого кола актуальних проблем: формування загальнонаціональних зовнішньополітичних пріоритетів і узгодження системи базових національних цінностей, залучення культурних та історичних традицій для об'єднання країни, занепокоєння щодо збереження державою цілісності й суверенітету тощо. В такий спосіб публічний дискурс національної ідеї в тій чи іншій мірі впливає на процеси вироблення стратегій державного розвитку і пошук соціокультурного підґрунтя щодо колективної самоідентифікації слабо інтегрованого суспільства, яким поки що є Україна.

За деякими сучасними науковими парадигмами, політика – це „слово в дії” (П. Бурдье). Тобто, зміст і структура дискурсів не лише відображають уявлення людей про навколишній світ, але й впливають на формування символічної реальності, яка опісля, у свою чергу, здатна спрямовувати в певне річище соціальну практику. Тому „дослідження форм усвідомлення і конструювання політичної реальності передбачає вивчення суб'єктивних схем сприйняття і оцінювання когнітивних і тих, що розвиваються, структур політичного простору” [9]. Такі міркування, здається, можуть бути достатньою підставою для використання поняття „національна ідея” в якості концептуальної змінної (далі – **К-змінної**) аналітичного експерименту, який здійснювався автором статті.

Отже, розглянемо основні завдання і технологічні особливості, а також результати аналітичного експерименту. Зауважимо відразу, що ці

результати мають проміжний характер, оскільки зазначений експеримент є лише одним з етапів масштабнішого дослідження. Крім того, його проведення за деякими напрямками ще триває. Однак вже опрацьований емпіричний матеріал дозволяє простежити низку загальних тенденцій в процесах дискутування змісту української національної ідеї на сторінках вітчизняної преси.

Опрацьовуючи програму власного аналітичного експерименту, автор спирався на досвід російських фахівців з прикладної лінгвістики А. Баранова, Д. Добровольського та М. Михайлова, які ще в 1996 – 1997 роках дослідили використання концепту „національна ідея” на сторінках газет і журналів Росії [10]. Запозичивши загальну логіку їх програми, автор дещо модифікував її в частині постановки завдань, а також процедур добору і опрацювання емпіричних даних. Крім того, було цікаво порівняти особливості обговорення національної ідеї в українських і російських мас-медіа з точки зору змісту цього поняття.

Аналітичний експеримент, серед іншого, передбачав такі **завдання**:

1. Визначити загальні тенденції розвитку дискусії щодо національної ідеї в українській пресі.

2. З'ясувати динаміку змін уявлень/інтерпретацій концепту „національна ідея” впродовж останніх років.

3. Встановити оцінку складову дискурсу національної ідеї, тобто баланс позитивних, негативних і нейтральних висловлювань з цієї нагоди.

Матеріали дослідження склалися з текстів двох загальноукраїнських газет – „День” і „Дзеркало тижня” за 1999, 2004 роки і неповний (по жовтень включно) 2005 рік. Вибір цих періодичних видань, які виходять трьома мовами, зумовлений їх поширенням в усіх регіонах країни, а також специфікою редакційної політики, орієнтованої на максимально можливу об'єктивність та альтернативність у висвітленні подій.

Визначаючи початкову й кінцеву точки вимірювання, автор виходив з припущення, що і 1999, і 2004 року, коли відбувалися вибори Президента України, суспільні дискусії щодо фундаментальних цінностей, консолідуючих ідей, минулого, сучасного і майбутнього України мали відбуватися досить жваво.

Методи дослідження поєднували елементи контент- і концепт-аналізу політичних текстів.

Технологічні особливості дослідницького експерименту. На першому етапі в загальному масиві газетних матеріалів, які містяться в електронних архівах зазначених видань, за ключовими словами („національна ідея” та її змістові еквіваленти – „консолідуюча ідея”, „українська ідея” тощо) було відібрано тексти статей, інтерв'ю, повідомлень. Після опрацювання на предмет усунення повторів та інформаційного шуму база даних склала близько 50 записів. Далі

виокремлювалися фрагменти текстів з 3 – 6 речень, які дозволяли встановити загальний зміст, контекст і характер авторської оцінки К-змінної. Наступний етап передбачав аналіз вибраних фрагментів та їх класифікацію відповідно до інтерпретації змісту „національної ідеї”, а також думок авторів щодо наявності такої ідеї в українському суспільстві чи необхідності її формування. Якщо в текстах містилося кілька значень К-змінної, то всі вони враховувалися для складання більш повного каталогу типів інтерпретацій поняття „національна ідея”.

Результати аналітичного експерименту хоча і є, як зазначалося, попередніми, але дозволяють зробити певні висновки локального і загального характеру.

По-перше, відстежуючи динаміку розвитку дискусій щодо української національної ідеї у використаних друкованих джерелах, можна помітити досить послідовне зростання їх інтенсивності. Це засвідчують дані, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість газетних публікацій, в яких порушувалося питання про українську національну ідею

Джерело	1999 рік	2004 рік	2005 рік	Загальна кількість
„Дзеркало тижня”	7	12	16	35
„День”	3	5	7	15

Додамо, що взагалі в публікаціях „Дзеркала тижня” за 1996 – 1998 роки, які теж підлягали аналізу в межах масштабнішого дослідження, сам термін „національна ідея” згадувався досить рідко. Контекстом його застосування були здебільш матеріали історико-культурологічного спрямування. Що стосується газети „День”, то початок її видання датується вереснем 1996 року, але доступ до електронного архіву відкрито лише 1999 року. За цих обставин порівняльний аналіз вживання К-змінної в зазначених джерелах був утрудненим.

Отже, в матеріалах, що з’являлися на сторінках обох видань в 2004 – 2005 роках, концепт „національна ідея” та її змістові еквіваленти використовувалися більш ніж удвічі частіше у порівнянні з 1999 роком. При цьому змінився й контекст його застосування. Основним спонукальним чинником міркувань авторів про національну ідею було прагнення підбити підсумки певного періоду суспільних трансформацій в Україні напередодні, в ході та після закінчення виборчої кампанії. Мабуть, саме тому суто політичний контекст відповідних висловлювань виходить на перший план.

Олексій Ромашко

По-друге, ми виокремили кілька найбільш поширених типів уявлень/інтерпретацій К-змінної і встановили відносну частоту їх використання. Результати наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл типів інтерпретацій концепту „національна ідея” за роками

Інтерпретація К-змінної	1999 р.	2004 р.	2005 р.	Загальна кількість
Державність	1	3		4
Засада об'єднання нації	1	6	2	9
Історичні традиції	1	1	2	4
Культура	1	1	1	3
Європейський вибір			3	3
Пріоритети особистості	1	2	1	4
Добробут	1	3	2	6
Родина		1	2	3
Соціальна справедливість		1	3	4
Економічний фактор	1	3	4	8
Зовнішньополітичний фактор	1	2		3
Ідеологія		3	1	4

Наведені типи інтерпретацій, звичайно, не покривають всього поля значень національної ідеї. Взагалі, переважна більшість висловлювань, врахованих в експерименті, відзначається двоїстістю або розмитістю змістових інтерпретацій. Окремі автори перелічують складові, які мають бути в центрі уваги держави. Наприклад: демократія, безпека, добробут, консолідація; або: родина, благополуччя, стабільність. Певно, йдеться про формування національної ідеї у вигляді державної доктрини, яка б поєднувала інтереси людини і суспільства. Згідно з контекстом відповідного висловлювання, було виокремлено ці складові за ознакою їх приналежності до особистісних чи суспільних пріоритетів (добробут народу і боротьба з бідністю як головна мета державної політики, здоров'я нації і родини, суспільна стабільність тощо). Якщо контекст не дозволяв скласти однозначну картину уявлень авторів щодо К-змінної, то ці варіанти інтерпретації не враховувалися.

Безумовно, кожен з дванадцяти типів інтерпретацій потребує докладнішого розгляду, оскільки погляди окремих авторів стосовно, скажімо, зовнішньополітичного чи ідеологічного аспектів національної ідеї можуть значно відрізнятися як за змістом, так і за оцінкою. Наприклад, поряд з визнанням необхідності віднайдення нашою державою свого місця в світі (її цивілізаційної самоідентифікації) можна зустріти впевненість щодо особливої місії України – „остаточно завершити об'єднання великої Європи (хоча вона і опирається)” [11].

Ще більші розбіжності спостерігаємо у питанні наповнення змісту національної ідеї певними ознаками традиційних або модерних ідеологій. Так, доцільність використання постулатів соціал-демократичної або марксистської доктрини як основи відповідної ідеї здебільш заперечується, натомість цілеспрямоване формування „ідеології економічних реформ” [12] чи нової інтегративної „соціогуманітарної ідеології” [13] як національної ідеї визнається вкрай необхідним.

На жаль, в межах статті неможливо окреслити все розмаїття поглядів на зміст концепту „національна ідея” в зазначених джерелах, тому лише коротко прокоментуємо домінуючі типи уявлень/інтерпретацій К-змінної.

Найбільш поширеним є тлумачення національної ідеї як чинника або засади об’єднання нації (9 контекстів). До речі, за результатами аналогічного дослідження російських авторів, про яке згадувалося вище, ця інтерпретація посідає лише третє місце. Другим за частотою використання в мас-медійному дискурсі є ототожнення національної ідеї з економічним піднесенням країни (8 контекстів). Вихід на третю позицію (6 контекстів) такого типу інтерпретації К-змінної, як „добробут” цілком закономірне, оскільки вирішення попереднього завдання, за логікою, зумовлює досягнення зазначеної мети.

Далі за частотою використання (4 контексти) розташовані такі умовні типи інтерпретації концепту „національна ідея”, як „державність”, „історичні традиції”, „пріоритет особистості”, „соціальна справедливість”, „ідеологія”. Прикметно те, що „державність” у якості змісту національної ідеї 2005 року не згадується зовсім. Можна припустити, що в медійному дискурсі віддзеркалилося зростання впевненості громадської думки в тому, що Україна як незалежна держава вже відбулася.

П’яту позицію за шкалою частоти використання (3 контексти) посідають такі типи інтерпретації К-змінної, як „культура”, „родина”, „європейській вибір”, „зовнішньополітичний фактор”. Деякі типи інтерпретацій згадувалися в проаналізованих текстах від одного до двох разів, тому вони не зафіксовані в таблиці. Серед них такі значеннєві еквіваленти національної ідеї, як свобода, гідність, моральність, стабільність, патріотизм.

По-третє, було здійснено спробу виокремити оцінку складову висловлювань про національну ідею. Стосовно цього можемо лише зафіксувати деякі тенденції, оскільки в багатьох випадках автори досить нечітко позначали своє ставлення щодо наявності такої ідеї в Україні і необхідності її формування. Зокрема, практично всі автори, які згадували національну ідею в обох газетах 1999 року, висловлювали впевненість, що національній ідеї українське суспільство не має. Водночас позитивні і негативні твердження про необхідність свідомого пошуку чи формування її поділилися майже навпіл. У 2004 – 2005 роках полярні думки учасників дискусії вже стосуються і самого факту наявності національної ідеї в

суспільстві, і доконечності подальших зусиль для її конструювання.

Звичайно, цифри і факти іноді говорять самі за себе, однак у нашому випадку одержаним емпіричним даним потрібна авторська **інтерпретація**.

Перш за все, помітну тенденцію зростання активності дискусії щодо національної ідеї в 2004 – 2005 роках можна було б пояснити, принаймні, одним лише збуренням суспільної думки під час президентської виборчої кампанії. Але, як свідчать наші підрахунки, вибори Президента 1999 року не призвели до такого ефекту. Напевно, тоді далось взнаки досягнення суспільством своєрідної рівноваги, коли процеси перетворень було загальмовано і країна потрапила в пастку так званої стагнаційної стабільності.

Події „помаранчевої революції” можна вважати об’єктивним наслідком завершення початкового етапу пострадянського розвитку України. Поза всім іншим, революція „привнесла новий формат спілкування влади, хай поки що і потенційний, з народом”, загострила нагальні проблеми їх діалогу, сформувала проблемне поле, до якого входить „потреба пошуку нових форм, дискурсів і практик оптимальних режимів функціонування влади й порядку прийняття рішень в задекларованих новою владою парадигмах відкритості, прозорості та публічності” [14].

З іншого боку, восени та взимку 2004 – 2005 року в центрі суспільної уваги опинилися ті проблеми соціокультурного та інших розколів, які постали у вигляді реальної загрози громадському миру і суверенітету. Тому, на нашу думку, слід очікувати не тільки інтенсифікації публічних дискусій щодо змісту національної ідеї, але й ще більшого їх спрямування до „об’єднавчої” проблематики. Водночас серед проаналізованих газетних текстів помітна думка, що ця ідея має бути максимальною універсальною. Тільки тоді вона зможе слугувати об’єднанню різних соціальних, етнічних, конфесійних та регіональних груп в єдину політичну націю.

Учасники дискусій пропонують чимало власних версій національної ідеї. Деякі з них, на нашу думку, заслуговують на увагу державних мужів. Зокрема, це повернення до ідеї нейтралітету України на зовнішньополітичній арені та досягнення нашою країною економічної конкурентоспроможності. Такі ідеї навряд чи заперечуватимуться будь-якими суспільними прошарками. Але, як нам здається, більше сенсу і живої діалектики в таких (теж оприлюднених у пресі) позиціях, згідно з якими національна ідея є поняттям динамічним. Вона перебуває в процесі постійної історичної зміни, її зміст залежить від конкретних викликів конкретного часу.

Сподівання на автентичну культуру й традиції як підґрунтя національної ідеї помітніші не стільки в громадському, скільки в суто офіційному дискурсі. Не випадково культура, поряд з „європейським шляхом”, посідає лише п’яту позицію за кількістю згадувань в джерелах.

Тут слід брати до уваги специфіку української ситуації – наявність регіональних субкультур. Соціологи аргументовано доводять, що різне ставлення територіальних спільнот до подій історичного минулого країни, атрибутів державності, ідеологічних цінностей та інших елементів політичної культури спричиняє істотний рівень конфліктності суспільних відносин. Не зайвим буде й врахування такого чинника полісемічності змісту національної ідеї в сучасних державах, як глобалізація та інформаційна революція. Про це нагадує, наприклад, відомий фахівець з політичної комунікації Дж. Лалл: „Якщо колись культура традиційно приписувалася спільнотам, які займали спільну територію, розмовляли однією мовою, поклонялися одному божеству та схожим чином поводитися в аналогічних ситуаціях повсякденного життя, то сьогодні маємо зовсім інше бачення. З багатьох причин ідея нації як „країни” не спрацьовує в достатній мірі як аналог терміну культура, бо сьогодні люди, що проживають географічно та політично в одній країні, репрезентують дедалі більше розмаїття етнічних груп та субкультур з власним способом життя, а ще тому, що сьогодні будь-хто користується безмежним набором транснаціональних символів і стилів” [15].

Що стосується європейського майбутнього країни (розуміємо, передусім, її вступ до ЄС, СОТ, НАТО) як мети і національної ідеї, то нині, за даними численних соціологічних опитувань, ці прагнення не можна вважати загальноприйнятими. До речі, до нашої вибірки потрапило лише три висловлювання щодо такого змісту поняття „національна ідея”, при тому два з них, що характерно, належать російським авторам. Це можна розцінювати як ще одне підтвердження певної кореляції між дискурсом і станом громадської думки.

Додаткового вивчення і спеціального аналізу потребує зміст етно-національної складової української ідеї. Жодних висловлювань, які б відверто наполягали на первинності етно-національного змісту поняття „українська національна ідея” або пріоритетності цінностей та інтересів корінного етносу, в базі наших даних не знайшлося. Винятком можна вважати хіба що точку зору А. Гальчинського, який наполягає на доцільності впровадження державою ідеології „конструктивного націоналізму”. Проте, як нам здається, автор має на увазі те, що зазвичай називається патріотизмом [16].

Цікаво відзначити, що за результатами дослідження дискурсу російської національної ідеї, про яке ми вже згадували, пріоритетність національного посідає друге місце за частотою використання в пресі. Але „національне” розуміється в досить широкому діапазоні, найчастіше в контексті проблеми „відродження Росії”.

Слід зауважити, що деякі вітчизняні дослідники етнодержавотворення (наприклад, Ю. Римаренко, С. Римаренко, Л. Шкляр), порушуючи питання про структуру змісту національної ідеї, пропонують розглядати її в

трьох аспектах: державницькому, етнічному і політичному [17]. Погоджуючися з цим, автор все ж змушений відзначити, що такий перелік аспектів змісту даного концепту можна продовжити (наприклад, за рахунок виокремлення культурницьких, духовно-ментальних, економічних та інших його характеристик). Це, зокрема, підтверджують і результати аналізу відповідного дискурсу.

Взагалі, в багатьох сучасних публікаціях як наукового, так і публіцистичного характеру національна ідея постає не як суто етнічне, а, в першу чергу, як духовно-світоглядне поняття. Дискусія тут відбувається в контексті суперечливих оцінок процесів прискореної масовізації (вестернізації) культури і способу життя в пострадянських країнах. Отже, національна ідея постає як своєрідна альтернатива доктрині споживацького суспільства. Вона „уявляється як заклик до відродження правди, добра, духовної культури, котра, як і в інших країнах, часто піддається корозії” [18]. В нашому ж випадку можна зробити обережне припущення, що суспільна свідомість в особі її найбільш освічених виразників повільно звикає (або доростає) до уявлень про націю в її модерному трактуванні, пов'язуючи свої сподівання на демократичну перспективу розвитку країни з остаточним формуванням суто політичної нації.

Результати контент-аналізу газетних публікацій, що стосуються дискурсу національної ідеї, дозволяють зробити деякі **загальні висновки**.

Українська національна ідея є сьогодні однією з провідних тем, навколо якої розгортається публічне обговорення найбільш значущих суспільних проблем. Переважна більшість висловлювань з цієї нагоди політиків, науковців, очільників громадських організацій, журналістів та інших представників політичної та інтелектуальної еліти так чи інакше відбиває їх занепокоєння глибокими соціокультурними розколами, які й досі існують в країні.

Незважаючи на те, що тотожним термінові „національна ідея” часто виступає поняття „українська ідея”, учасники дискурсу здебільш не протиставляють інтереси і сподівання етнічних українців та представників інших національностей. Навпаки, помітне прагнення відтворити консолідуючі засади в державному житті, досягти гармонії у відносинах між різними соціальними, етнічними, конфесійними й територіальними групами населення.

Спільний пошук відповідей на актуальні питання подальшого розвитку країни, який відбувається завдяки зазначеному дискурсу, поки що не забезпечив хоч якогось суспільного консенсусу щодо змісту української національної ідеї. Проте і у політиків, і у пересічних громадян, яких перші звикли називати „маленькими українцями”, не зникають надії на те, що може бути вироблена якась універсальна формула об'єднання

нації в усталену політичну спільноту. Більше того, чимало з них саме те, що такої формули не вироблено, схильні вважати однією з причин невдач на шляху демократичних реформ і досягнення європейського рівня добробуту.

Проте, як на нашу думку, найбільш реалістичними, такими, що відповідають діалектиці соціальних процесів, підходами до змісту національної ідеї можна вважати ті, що визнають її як певну форму, змістове наповнення якої постійно змінюється завдяки широкому громадському діалогу. До нього мають прилучатися представники різних верств, оскільки працездатність будь-якої ідеї, як відомо, залежить не стільки від інтелектуальних зусиль істеблїшменту, скільки від занурення її в глибинні пласти соціальної культури і повсякденної практики. З огляду на це, перспективи подальшого аналізу дискурсу національної ідеї можуть полягати у вивченні тенденцій участі в ньому різних соціальних суб'єктів і з'ясуванні їх ролі в процесах соціокультурного відтворення основ національного буття.

Фундаментальна ж роль керівної еліти країни, на нашу думку, полягає не тільки у створенні умов для постійного публічного діалогу і власної участі в ньому, але й у свідомому дотриманні норм універсальної дискурсивної етики, запропонованої Ю. Габермасом, К.-О. Апелем та іншими представниками комунікативної практичної філософії. Ці норми постають як „практичне завдання раціональної політики, яка, долаючи обмежений обрій монологічної відповідальності і перетворюючи останню в солідарну відповідальність, зорієнтована не на здійснення заданої мети, а єдино на те, щоб у кожному вірогідному дискурсі досягти іманентної мети мирного (без примусу) і розумного врегулювання конфліктної ситуації на основі регулятивного принципу ідеальної комунікації і сприяти утвердженню таких інституцій, які уможлиблювали б цей процес” [19]. І якщо такі вимоги до української політичної еліти видаються сьогодні дещо утопічними, то вони, принаймні, мають бути сформульовані заради розширення меж громадського дискурсу загалом.

Література:

1. **Ткаченко В. М., Ресніт О. П., Головатюк В. М.** Україна: проблеми самоорганізації (начерки новітньої доби). – К.: Інститут історії України НАН України, 1995. – С. 4.
2. **Забужко О.** Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 107.
3. Див.: **Медвідь Ф.** Українська національна ідея як детермінанта державотворчих процесів // Політичний менеджмент. – 2005. – №1. – С. 34 – 43.
4. **Попова И. М.** Повседневные идеологии. Как они живут, меняются

и исчезают. – К.: Ин-т социологии НАНУ, 2000. – С. 118.

5. **Лапкин В. В., Пантин В. И.** Освоение институтов и ценностей демократии украинским и российским массовым сознанием // Политические исследования. – 2004. – №1. – С. 52.

6. **Филлипс Луиза Дж., Йоргенсен Марианне В.** Дискурс-анализ. Теория и метод / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2004. – С. 15.

7. **Оссовский В.** Общественное мнение о социополитическом устройстве Украины // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2000. – №4. – С. 106.

8. **Петров К. Е.** Концепт „Европа” в современном политическом дискурсе // Политические исследования. – 2004. – №3. – С. 141.

9. **Завершинский К. Ф.** Когнитивные основания политической культуры: опыт методологической рефлексии // Политические исследования. – 2002. – №3. – С. 23.

10. Див.: **Баранов А. Н.** Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие. Изд. 2-е, испр. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – С. 254 – 271.

11. **Катерлин Р.** Об украинской национальной идее // Зеркало недели. – №27 (502). – 10 – 18 июля 2004 г.

12. **Губский Б.** Украина в современной системе интеграционных процессов // Зеркало недели. – №17 (238). – 3 апреля – 7 мая 1999 г.

13. **Вовканич С.** В настоящей семье сильный не доминирует... // Зеркало недели. – №34 (509). – 28 августа – 3 сентября 2004 г.

14. **Степаненко В.** Публичность власти, или Как усмирить революционного джина? // День. – №57. – 1 апреля 2005 г.

15. **Лалл Дж.** Мас-медиа, комунікація, культура: глобальний підхід. Пер. з англ. – К.: К.І.С., 2002. – С. 117.

16. **Гальчинский А.** Национализму – так! // День.- №129. – 21 июля 2005 г.

17. **Римаренко Ю. І., Шкляр Л. Є., Римаренко С. Ю.** Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 65 – 66.

18. **Чельшев Е. П.** Культура России в мировом контексте // Вопросы филологии. – 2004. – №2 (17). – С. 20.

19. **Єрмоленко А. М.** Комунікативна практична філософія. Підручник. – К.: Лібра, 1999. – С. 171.